

راه تکامل

محسن پور محمد

مقدمه

انسان در میان تمام موجودات، دارای سیر تکاملی پر دامنه‌ای است؛ از یک سو، می‌تواند به اعلی‌علیین برسد و حتی از فرشتگان هم بالاتر رود^(۱)، و از سوی دیگر، با سقوط به اسفل السافلین از حیوان نیز پست‌تر شود.^(۲) در منطق دین، درجات کمال آدمی، به میزان اطاعت و سرسپردگی او در برابر خداوند و درجات سقوط او نیز، به میزان طغیان و نافرمانی خداوند که از آن به گناه تعبیر می‌شود، بستگی دارد.

سؤال اساسی که این‌جا مطرح می‌شود این است که راه‌های جلوگیری از گناه چیست؟ به دیگر سخن، چه عواملی می‌تواند به ما کمک کند تا هیچ‌گاه مغلوب نفس خویش نشویم؟

۱) توجه به علم بی‌نهایت الهی

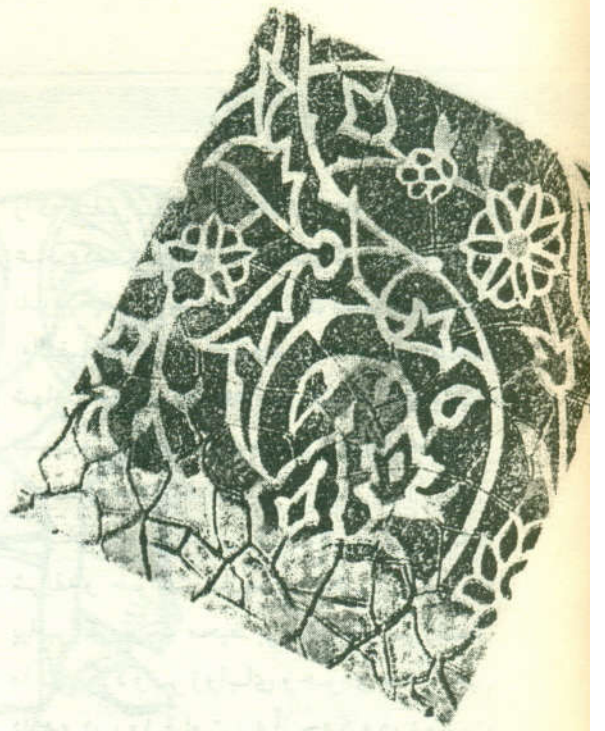
قرآن کریم تأکید زیادی بر علم بی‌نهایت خداوند دارد؛ بر اساس آیات قرآن کریم، خداوند علیم نه تنها به حقایق عالم، بلکه به اسرار وجود آدمی نیز

آگاه است. خداوند عالم به حوادثی که در دورترین نقاط فضای بی‌کران هستی اتفاق می‌افتد، آگاهی دارد؛ او حوادثی را که میلیاردها سال پیش در عالم هستی رخ داده و در پهنه زمان پنهان مانده است، می‌داند و از حوادثی که در میلیاردها سال آینده رخ خواهد داد و در پشت پرده اعصار و قرون از نظرها مخفی است، باخبر است. اگر دانه‌شنی در بیابان تاریکی در اثر وزش نسیمی جابجا شود، از دید او پنهان نمی‌ماند. اگر برگ کوچکی در دل جنگل‌های انبوه از شاخه درختی جدا شود و بر زمین بیفتد، خداوند می‌بیند.^(۳) او می‌داند آنچه از زمین می‌روید، همچنان‌که او می‌داند آنچه که در زمین فرو می‌رود.^(۴)

او نه تنها به آفاق و حقایق عالم آگاه است، بلکه به آنچه در درون جان آدمی و در خاطر خاموش او می‌گذرد، نیز آگاهی دارد. او اسرار قلب‌ها و آنچه که آدمی دوست ندارد دیگران - حتی دوستان نزدیک و خانواده او - باخبر شوند، می‌داند. خداوند از رگ گردن ما به ما

نزدیک تر است. «ولقد خلقنا الانسان و نعلم ما
توسوسو بهی تفسر و نحن اقرب الیه من حبل
الوريد»^(۵) آیا گناهکار نمی داند که خدا او را
می بیند و به کار او آگاهی دارد؟ «ألم یعلم بأن
الله یری»^(۶) او چشم های خیانت کار را می شناسد
و به آنچه در سینه ها مخفی و پنهان است آگاهی
دارد. «یعلم خائنة الاعین و ما تخفی الصدور»^(۷)
توجه به آیات قرآن کریم و اعتقاد به این
حقیقت که خداوند ناظر اعمال انسان است،
آدمی را از گناه باز می دارد. از سوی دیگر، یاد
خدا، انسان را مثل کوه استوار می کند و شیطان
نمی تواند او را فریب دهد؛ زیرا هرگز شیطان به او
سلطه ای ندارد. «انی سلطانہ علی الذین یتولونه»^(۸)
مرحوم فشارکی در کتاب عنوان الکلام
آورده اند: آهنگری بود که آتش و حرارت آهن
بر او تأثیری نداشت؛ به طوری که با دست،
آهن گداخته را می گرفت بدون این که آسیبی
به او برسد. من از کار او تعجب کردم و سبب
آن را پرسیدم، او ابتدا نمی خواست بگوید
ولی با اصرار من چنین تعریف کرد:
«قحطی و گرانی شده بود. من در آن سال
غلّه فراوانی داشتم. در همسایگی من زنی بود
که با چند یتیم زندگی می کرد. زندگی بر آنها
سخت شد. آن زن آمد به من گفت: بچه هایم
دارند از گرسنگی می میرند؛ در حق من لطف
نموده قدری غله به فرزندان من بده. من دیدم او
زنی صاحب جمال است. گفتم: اگر تسلیم من
شوی به تو غله می دهم. آن زن این را شنید و از
عفتی که داشت پی کار خود رفت. ولی فردا از
ناچاری دوباره آمد و من همان خواست خودم
را تکرار کردم. روز سوم آمد و گفت: رعایت
همسایگی را نموده بر اطفال بی پدر من رحم

کن و قدری غله به ما بده. گفتم: ای زن حرف
همان است که گفتم. وقتی راه چاره را مسدود
دید، گفت: شرطی دارد. گفتم: هر شرطی باشد
می پذیرم. گفت: مرا به جایی ببری که غیر از
من و تو کسی نباشد. پذیرفتم. وقتی را معین
کرده او را به حجره خود بردم. اما دیدم او
پریشان است و از ترس می لرزد. گفتم: ترا چه
می شود؟ گفت: توبه عهد خود وفا نکردی گفتم:
غیر از من و تو که کسی این جا نیست. گفت:
چگونه خانه خلوت است، حال آن که
صاحب خانه خداوند عالم و فرشتگان درگاه
او بر ما عالم و حاضراند؟! چون آن زن این را
گفت، آتش شهوتم خاموش شد. او در حق من
دعا کرد و گفت: خداوند آتش دنیا و آخرت را
بر تو خاموش نماید. دعای آن زن در حق من
در دنیا مستجاب شده است، امیدوارم در آخرت
نیز آتش آخرت بر من خاموش شده باشد».^(۹)
انسان در نزد اشخاص بزرگ و مهم هرگز
گناه نمی کند و سعی می کند محبت او را به
خود جلب کند اما چرا در پیشگاه خداوند
بزرگ که خالق همه چیز است، گناه می کند؟!
اسحاق بن عمار می گوید امام صادق علیه السلام به
من فرمود: «ای اسحاق چنان از خدا بترس که
گویا تو را می بیند و اگر تو او را نمی بینی، او تو را
می بیند و اگر معتقد باشی که او تو را نمی بیند،
کافر شده ای. و اگر بدانی که او تو را می بیند و
با این حال او را نافرمانی کنی، تو او را جزء
پست ترین بینندگان به خود قرار داده ای».^(۱۰)
حضرت علی علیه السلام نیز می فرماید: «از
معصیت خدا در جاهای پوشیده و خلوت
بپرهیزد؛ زیرا خداوندی که امروز شاهد
اعمال شماست، فردا قاضی و حاکم است».

کاری که می‌خواهید انجام دهید ولی بدانید که خداوند، پیامبر خدا و مؤمنان می‌بینند.

اعمال انسان یا نهانی و سرّی و یا علنی و آشکار است؛ به عبارت دیگر، یا در نهان‌خانه قلب خطور می‌کند که غیب است و یا بر زبان و اعضا و جوارح آشکار می‌شود که شهادت است و همان‌طور که خدای سبحان عالم غیب و شهادت است، رسول اکرم صلی الله علیه و آله نیز که مظهر آن عالم ذاتی است از غیب و شهود با خبر است. او نه تنها شاهد مردم عصر خودش و امتش تا روز قیامت و همه امت‌های گذشته است، بلکه شاهد انبیا و اولیای الهی هم هست؛ یعنی تمام افراد بشر خواه امت‌ها و خواه انبیا همه مشهود رسول اکرم‌اند.

این مطلب در چند جای قرآن کریم آمده است. از جمله خدای سبحان در قرآن کریم می‌فرماید: «ما از انبیا بزرگ (انبیا صاحبان شرایع) پیمان گرفتیم که برنامه‌های ما را به مردم ابلاغ نمایند و از مردم پیمان گرفتیم که این برنامه‌ها را بپذیرند و نتیجه این باشد که از صدق صادقین سؤال شود.»^(۱۵)

متأسفانه آدمی به این معارف بلند قرآن کریم توجه ندارد. به همین سبب به جای آن‌که قرآن و پیامبر در روز قیامت شفیع او باشند، شاکی او می‌شوند. قرآن کریم به این مطلب اشاره کرده و می‌فرماید: «در آن روز پیامبر خدا می‌فرماید ای پروردگار من! امت من به معارف قرآن عمل نکردند.»^(۱۶)

هم‌چنین در روایات زیادی آمده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بر ما اشراف کامل دارند و ما در محضر او هستیم و اعمال ما بر حضرت عرضه می‌شوند؛ وقتی حضرت کار نیکویی را از

خداوند متعال در آیات متعددی از قرآن کریم بارها و بارها بر این مطلب تأکید نموده^(۱۱) و در نهایت فرموده است: «آیا کافی نیست که پروردگارت خود شاهد هر چیزی است؟»^(۱۲) «داوود رقی» می‌گوید: از امام صادق علیه السلام تفسیر آیه «و لمن خاف مقام ربه جنتان» را پرسیدم. حضرت فرمودند: «کسی که معتقد باشد خداوند او را می‌بیند و سخنش را می‌شنود و به نیک و بد کارهایش آگاه است (و این عقیده وی را از کارهای زشت باز دارد)، وی همان کسی است که از مقام پروردگارش خوف دارد و خواه ناخواه خود را از سرکشی و خودسری باز می‌دارد.»^(۱۳)

۲) توجه به علم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

ما نه فقط در محضر خداوند متعال هستیم و خالق متعال ما را می‌بیند و شاهد بر اعمال ماست، بلکه در محضر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز هستیم. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «قل اعملوا فیسیری الله عملکم و رسولہ و المؤمنون»؛^(۱۴) یعنی پیامبر، به مردم بگو هر

امت خود مشاهده فرمایند، خوشحال و مسرور می‌گردند و به همان نسبت اگر شاهد رفتار زشتی از امت خود باشند، غمگین می‌شوند.

از ابوبصیر نقل است که امام صادق علیه السلام فرمودند: «اعمال بندگان هر روز صبح بر پیامبر خدا عرضه می‌شود؛ اعمال نیک و اعمال بد و این همان کلام خداست که فرمود: هر چه می‌خواهید انجام دهید، ولی بدانید که اعمال شما را خدا و پیامبر خدا می‌بینند.» (۱۷)

سماعة ابن مهران می‌گوید: امام صادق علیه السلام پیوسته به ما می‌فرمود: چرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را آزار و اذیت می‌کنید؟ کسی به حضرت عرضه داشت: ما چگونه رسول خدا را آزار می‌دهیم؟ فرمودند: «آیا نمی‌دانید که اعمال شما بر او عرضه می‌شود و اگر در آن معصیتی ببیند اذیت می‌شود؟ پس با گناه خود او را آزار ندهید و بلکه با کردار نیک خود او را مسرور سازید.» (۱۸)

بسیار اتفاق می‌افتاد که پیامبر صلی الله علیه و آله به اصحاب خود می‌فرمودند: من بگویم شما برای چه آمده‌اید و سؤالتان چیست و یا شما می‌گویید؟ اصحاب عرض می‌کردند: یا رسول الله شما بفرمایید. و بعد حضرت ابتدا سؤالات آن‌ها را مطرح می‌فرمودند و بعد پاسخ می‌دادند. (۱۹)

دلیل دیگر بر علم پیامبر صلی الله علیه و آله، پیش‌گویی‌های آن حضرت در خصوص حوادث گوناگون است که تمام آن‌ها یا در زمان حیات ایشان و یا پس از رحلتشان تحقق یافته است.

هم‌چنین داستان‌های زیادی در باب آگاهی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از خصوصی‌ترین زوایای زندگی اصحاب نقل شده است که در اینجا به یکی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

در جنگ بدر، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دستورهایی

را که عباس به همراه داشت از او طلب کرد. عباس گفت: یا رسول الله غیر از این‌ها پولی ندارم. حضرت فرمود: پس آن پولی که پیش ام‌الفضل مخفی کردی چیست؟ عباس گفت: شهادت می‌دهم که خدایی جز خدای یگانه نیست و تو فرستاده او هستی؛ زیرا احدی از این قضیه اطلاع نداشت. (۲۰)

بنابراین، بر اساس قرآن کریم و روایات شریفه و حوادث تاریخی، شکی نیست که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله محیط بر ماست و بر اعمال ما می‌نگرد و بر زوایای وجودی ما آگاهی دارد و در روز قیامت به آنچه که دیده است شهادت می‌دهد. آیا اگر کسی واقعاً به این مطلب توجه داشته باشد ممکن است خود را با گناه آلوده کند؟ پس تا فرصتی باقی است بیاییم به معارف قرآن عمل کنیم و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را حاضر و ناظر بر اعمال خود ببینیم و از انجام گناه بپرهیزیم.

ادامه دارد

پی‌نوشت‌ها

- ۱- در معراج، ج ۱، خبرنیل امین به پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: لو دنوت انملة لحترقت؛ اگر اندکی نزدیک شوم می‌سوزم.
- ۲- «اولئك كالانعام بل هم اضل»
- ۳- انعام: ۵۹
- ۴- حدید: ۴
- ۵- ق: ۱۴
- ۶- علق: ۱۴
- ۷- وافر: ۱۹
- ۸- نحل: ۱۰۰
- ۹- مرحوم افشارکی، عنوان الکلام، ص ۱۵۸
- ۱۰- اصول کافی، ج ۳، ص ۱۱۰
- ۱۱- نساء: ۴۱، مائده: ۱۱۷، انعام: ۱۹، فصلت: ۵۳، بروج: ۹
- ۱۲- فصلت: ۵۳
- ۱۳- بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۵۶: ۳۶۴
- ۱۴- توبه: ۱۰۵
- ۱۵- احزاب: ۸، ۷
- ۱۶- فرقان: ۳۰
- ۱۷ و ۱۸- بول کافی، ج ۱، ص ۲۱۹/بحار الانوار، ج ۱۷، ص ۱۳۱
- ۱۹- بحار الانوار، ج ۱۸، باب ۱۱
- ۲۰- بحار الانوار، ج ۲۸، ص ۱۰۵-۱۰۶، حدیث ۲

